

Б. Михайлов «Петроглифы Каменной Могилы».

Запорожье; Москва, 1999,
152 стор., 118 іл.

Монографія «Петроглифы Каменной Могилы» є результатом понад 30-річної щоденної подвійницької праці її автора Б.Д. Михайлова. Саме він своє життя присвятив вивченню, спостереженню, дослідженню такого феномена, як Кам'яна Могила поблизу м. Мелітополь Запорізької обл. Нині це Державний історико-археологічний заповідник, очолюваний науковцем Б.Д. Михайловим.

В Українському Причорномор'ї згаданий пам'ятник є шедевром світового значення як у природознавчому, так і в історико-культурному аспектах. Він займає особливе місце у вивченні стародавньої історії Євразії. Значущість об'єкта розкрито в рецензованій книзі — «Петроглифы Кам'яной Могилы. Семантика, хронологія, інтерпретація». Видання друге, доповнене, 1999.

Насамперед слід зазначити, що з різних питань, пов'язаних з Кам'яною Могилою, є низка праць, у тому числі й монографічного характеру, як самого Б.Д. Михайлова, так і М.Я. Рудинського, В.М. Даниленка, які працювали на цьому пам'ятнику, а також публікації О.М. Бадера, В.М. Гладилина, О.О. Формозова та ін.

В опублікованій книзі Б.Д. Михайлов поставив певне завдання — зібрати документи і зрозуміти петроглифи Кам'яної Могилы із залученням всебічних джерел — археології, історії, літератури, етнографії, тобто «збагнути духовний світ стародавньої людини... яка залишила автограф на камені» (с. 11).

Духовний світ людини — одна із самих складних сфер у вивченні філософсько-психологічних парадигм самої людини, її культури, мистецтва. Саме система ідеологічних уявлень відображає як «реальні явища природного середовища, так і реальну організацію суспільства». Без її розкриття, як справедливо вважав В.М. Даниленко, не можна «збагнути етнічну конкретність стародавньої історії». Тому дослідження Б.Д. Михайлова вважаємо цілком актуальним і особливо своєчасним у наш час, на початку третього тисячоліття нової ери, коли ми прагнемо знайти свої корені, а також визначити національну ідею.

© А.Л. НЕЧИТАЙЛО

Структуру книги добре продумано. Спочатку подано реконструкцію палеографічних умов природного середовища Північного Причорномор'я від палеоліту до скіфо-сарматського часу. При цьому підкреслений тісний зв'язок людини з природою, що задокументовано культурними горизонтами поселення Кам'яної Могилы, які відобразили чітку змінність епох. Саме такий соціоприродний підхід багато в чому сприяє успіхові рецензованого дослідження.

Далі, після короткої історіографічної довідки, подано опис стратиграфічно-стилістичного співвідношення петроглифів, розписаних піскових блоків-конкрецій (чуринг), зооморфної і хтонічної скульптури. Детально охарактеризовано 63 місцезнаходження з усіма наявними композиціями (с. 35—81), 13 з яких відкрито автором. Крім того, особливого значення серед нових місцезнаходжень, нарівні з відомими петроглифами із Грота Биха (№ 9), «плит ступнів», «кінських плит» і т. д., стали печери Бізона (366) і «Містерій» (516), Грот Дракона (№ 55), печера Рибки (№ 56) тощо, які є ключовими реперами у розумінні духовної культури індоєвропейських етносів.

Наступний розділ присвячений питанню хронології та інтерпретації семантики петроглифів (с. 82—127). Це головна синтезуюча частина праці. Причому основні питання, які пов'язані з вивченням петроглифів Кам'яної Могилы, вперше розглянуто за великими хронологічними етапами: палеоліт — мезоліт — неоліт — енеоліт — епоха бронзи. В окремих параграфах стисло висловлено теми: 1) стародавнє суднопластво; 2) буквені знаки, які «можна співвіднести з піктографічним і буквеним письмом»; 3) особлива група петроглифів, яка репрезентує символи.

У додатку розглянуто культурно-міфологемно-духовний аспект зв'язку петроглифів Кам'яної Могилы і Трої ІІ, що знайшов відображення в поемах «Іліада», «Одісея» Гомера. На міжнародній конференції «Троя та її скарби» (Москва, 1996) дослідження Б.Д. Михайловим міфологемних зв'язків петроглифів з Троєю ІІ в Малій Азії викликало не тільки

сенсаційний інтерес, а й підтримку серед відомих спеціалістів.

Отже, починаючи з палеоліту і включно до неоліту, автор намагається на різних зразках первісного мистецтва Кам'яної Могили показати неперервну лінію художньо-естетичних поглядів стародавньої людини на довкілля. І, на наш погляд, це йому вдалося. Автор доводить, що якщо в неоліті мистецтво продовжує пізньопалеолітичні традиції (тобто зображення об'єкта в натуралістичній манері), то в енеоліті ніби починається «символізм», виникають умовні зображення.

Кам'яна Могила як найдавніший культовий центр, що функціонував протягом багатьох тисячоліть, постав перед читачем у всій своїй різноманітності, як зв'язаний ланцюг у первісному мистецтві Західної Європи та Азії.

Детальна інтерпретація різних знахідок і використання літературних пам'яток Шумера, а також Ригведи, Авести тощо дає змогу реконструювати обрядово-культові церемонії, які тут відбувались, а значить, і міфологічне світосприйняття людей на різних етапах існування Кам'яної Могили. І лише в епоху середньої

бронзи на північ за 20 км виникає підмогильне «Молочанське святилище», яке нагадує своєю архітектурою близькосхідні зіккурати (за накресленнями С.Ж. Пустовалова).

Низку версій Б.Д. Михайлова з розглянутих рисунків Кам'яної Могили, розшифровку письмен на ній надалі будуть перевіряти, уточнювати, коректувати, як і датування окремих хронологічних періодів, які сильно за давнюють. Хоча слід зазначити, що останнє знаходиться на стадії дискусії у зв'язку з урахуванням даних з каліброваних радіокарбонних визначень.

Проте запропоноване дослідження важливе і необхідне для розуміння як духовного світу людства, так і місця окремого індивідуума у світостворенні.

Бажано перевидання праці Б.Д. Михайлова «Петроглифы Каменной Могилы» українською та англійською мовами для того, щоб різномовне населення мало доторкнутись до шедевр давнього мистецтва Північного Причорномор'я.

*Одержано
02.08.2001*

А.Л. НЕЧИТАЙЛО